

The role of cyberspace in the collapse of the family from the perspective of Yazd city consultants

Shadi Zabet, Hafezeh Radmehr

Abstract

The Internet in our society is accused of destroying the foundation of the family and cooling the relations between its members. This study seeks to investigate this claim and study the role of the Internet in the destruction of marital relationships. The research method is phenomenological. Using purposive sampling method, semi-structured interviews were conducted with 15 family counselors in Yazd. Findings suggest that the Internet alone cannot play a role in family breakdown. In fact, the gaps and conflicts in the couple's relationship, which occur in different ways, pave the way for Internet intervention and further cooling of the relationship and eventually its collapse. Accordingly, the first finding of this study is based on the lack of independent agency of the role of the Internet in family breakdown. According to Internet specialist, in addition to the problems of daily married life, it plays three main roles in the collapse of the family: the role of aggravating, the role of facilitating and the role of accelerating. The results of this study showed that despite the view of technical determinism, the Internet itself is not the cause of collapse and major change in relationships between spouses and factors such as culture of Yazd people, social, economic, emotional and ... play a significant role along with technology that suggests it suggests for solving these problems increasing the media literacy of couples is necessary.

Keywords: Internet, Cyber Space, Family, Couples Relationships, Decay, Infidelity.

نقش فضای مجازی در فروپاشی خانواده از دیدگاه مشاوران شهر یزد

شادی ضابط^۱، حافظه رادمهر^۲

دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۱۰ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۰۵

چکیده

اینترنت در جامعه ما متهم به ویرانگری بنیان خانواده و سرد کردن روابط بین اعضای آن است. این تحقیق در پی بررسی این ادعا و مطالعه نقش اینترنت در تخریب روابط زناشویی است. روش تحقیق پدیدارشناسی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری هدفمند، با ۱۵ نفر از مشاوران خانواده شهر یزد مصاحبه نیمه ساختاریافته انجام شده است. یافته‌ها حاکی از این است که اینترنت به تنهایی نمی‌تواند در فروپاشی خانواده نقش داشته باشد. در حقیقت شکاف و تعارضات موجود در روابط زوجین که به شکل‌های مختلف بروز می‌کند زمینه‌ساز مداخله اینترنت و سرد شدن بیشتر روابط و نهایتاً فروپاشی آن می‌شود. بر این اساس، اولین یافته این تحقیق مبتنی بر عدم عاملیت مستقل نقش اینترنت در فروپاشی خانواده است. به اعتقاد متخصصان اینترنت و فضای مجازی در کنار مشکلات روزمره زندگی زناشویی، سه نقش اصلی در فروپاشی خانواده ایفا می‌کند: نقش تشدیدکنندگی، نقش تسهیل‌کنندگی و نقش سرعت‌بخشی. نتایج این تحقیق نشان داد علیرغم دیدگاه جبرگرایی تکنیکی، اینترنت به خودی خود عامل فروپاشی و تغییر عمده در روابط بین همسران نیست و عواملی نظیر فرهنگ مردم یزد، اجتماعی، اقتصادی، عاطفی و ... نقش پررنگی در کنار تکنولوژی ایفا می‌کنند که پیشنهاد می‌شود در جهت حل این معضلات در افزایش سواد رسانه‌ای زوجین تلاش شود.

واژگان کلیدی: اینترنت، فضای مجازی، خانواده، روابط زوجین، فروپاشی، خیانت.

۱- دکترای تخصصی، استادیار گروه علوم ارتباطات اجتماعی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. (نویسنده مسئول) shadi.zabet@gmail.com

۲- کارشناس ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، واحد یزد، دانشگاه آزاد اسلامی، یزد، ایران. hafezah.radmehr@gmail.com

امروزه تحوّل گسترده در عرصه ارتباطات و اطلاع‌رسانی در حال وقوع است که چشم‌انداز کاملاً متفاوتی از مفهوم و عملکرد تأثیر رسانه در برابر پژوهشگران قرار داده است. این تحوّل که بسیاری آن را تحوّل انقلابی در عرصه ارتباطات و شروع پارادایمی جدید در زندگی جوامع امروزی می‌خوانند، ظهور و توسعه حیرت‌آور رسانه‌های نوین در جهان امروز است که در زمانی کوتاه در سراسر جهان گسترش یافته و مهم‌ترین شکل و آشکارترین محصول آن اینترنت^۱ و شبکه‌های اجتماعی مجازی^۲ است. با ورود تکنولوژی و وسایل ارتباط جمعی [در بعد وسیع و دسترسی آسان و آنی به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی] موجب شده تا شاهد تغییراتی در رفتار و گفتار نسل‌های امروزی و تغییرات فزاینده‌ای در استحکام نهاد خانواده باشیم.

اینترنت با همه خوبی‌ها و فوایدش از کاستی‌ها و آسیب‌هایی نیز برخوردار است و کارکردهای مثبت و منفی دارد که مهمترین کارکرد منفی آن استفاده آسیب‌زا و افراطی از اینترنت و ایجاد تضاد و تنش در خانواده و روابط بین افراد و امکان فروپاشی نهاد خانواده^۳ است (ملک احمدی و قاسمی، ۱۳۸۹). حضور این رسانه، ارتباطات بین اعضای خانواده را دستخوش تغییر نموده است و با توجه به اینکه خانواده هسته‌ی اصلی جامعه است، هر گونه تغییر و اخلاقی در کارکردهای آن صورت گیرد، اثرات زیان‌باری بر افراد و جامعه خواهد داشت. از دیگر سو، اینترنت کشمکش‌های جدیدی را در خانواده ایجاد می‌کند که شامل زمان استفاده از اینترنت، نوع صفحاتی که توسط افراد مورد استفاده قرار می‌گیرد و ... است. در سال‌های اخیر شاهد گسترش روزافزون اطلاعات و فضای مجازی و اینترنت و تأثیر آن در ابعاد مختلف بر خانواده هستیم. اینترنت متهم است که در کنار مزیت‌های خود، آسیب‌های جدی در فروپاشی بنیان خانواده و سرد شدن رابطه بین زن و شوهر داشته است. منظور این تحقیق از فروپاشی خانواده عبارت است از ناسازگاری بین زوجین در طول زندگی مشترک و کم شدن محبت و صمیمیت بین آنها که منجر به از هم گسیختگی روابط

1. Internet
2. Social networks
3. Family breakup

زناشویی و بروز طلاق عاطفی و حتی طلاق رسمی در زوجین می‌شود.

اینترنت و به ویژه شبکه‌های اجتماعی مجازی با ورود به خانواده، «روابط بین فردی، حقوق و تکالیف مربوط به نقش‌ها و انتظارات افراد از یکدیگر» (آقاجانی، ۱۳۸۱) را تغییر داده و متهم است که آثار منفی بسیاری بر استحکام یا فروپاشی نهاد خانواده دارد. از این‌رو این مقاله درصدد است ضمن معرفی دیدگاه‌های مطرح در این حوزه، به مقایسه و تجزیه و تحلیل آنها بپردازد. در این مطالعه با روش کیفی به بررسی «نقش اینترنت در فروپاشی خانواده» پرداخته شده و به دنبال پاسخ سؤال زیر هستیم: نقش اینترنت و خدمات آن نظیر پیام‌رسان‌های موبایلی، سایت‌ها، وبلاگ‌ها، فوروم‌ها، شبکه‌های اجتماعی و نظایر آن در فروپاشی خانواده چیست؟

پیشینه پژوهش

فرهاد و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی «نقش اعتیاد به فضای مجازی، خیانت‌های اینترنتی و اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای در پیش‌بینی تمایل به طلاق» پرداخته‌اند. روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی و جامعه آماری آن شامل کلیه افراد متأهل خواهان طلاق مراجعه کننده به مرکز مداخله در بحران دادگستری و بهزیستی در سال ۱۳۹۸ بود که از بین آن‌ها ۱۳۰ نفر به روش در تصادفی ساده انتخاب و به پرسشنامه‌های پژوهش شامل اعتیاد به اینترنت (یانگ، ۱۹۹۹)، اعتیاد به بازی رایانه‌ای (آنیوتورن، ۲۰۰۸)، تمایل به طلاق (روزلت، جانسون و مورو، ۱۹۸۶) و خیانت‌های اینترنتی (آلج، ۲۰۰۹) پاسخ دادند. داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS 23 و روش تحلیل همبستگی و تحلیل رگرسیون چند متغیره مورد بررسی قرار گرفت. یافته‌های تحقیق نشان داد که رابطه بین اعتیاد به فضای مجازی، اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای و خیانت‌های اینترنتی با تمایل به طلاق مثبت و معنی دار بود. هم‌چنین هر سه متغیر اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای، خیانت‌های و اینترنتی اعتیاد به فضای مجازی به ترتیب توانسته‌اند تمایل به طلاق در افراد متقاضی طلاق را پیش‌بینی کنند. آذری و همکاران (۱۳۹۸) به بررسی «خیانت زناشویی براساس صمیمت جنسی و میزان استفاده از فضای مجازی» پرداخته‌اند. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش

توصیفی - تحلیلی با استفاده از ابزار پرسشنامه می‌باشد. آماری این پژوهش را کلیه زنان و مردان متأهل شهر مشهد در سال ۱۳۹۷ تشکیل داده‌اند و حجم نمونه ۲۰۰ نفر انتخاب شدند و از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای استفاده شده است. نتایج آزمون کولموگروف - اسمیرنف نرمال بودن داده‌ها را نشان داد. نتایج فرضیه اول پژوهش نشان داد بین دو متغیر خیانت زناشویی با متغیر میزان استفاده از شبکه‌های مجازی رابطه معنادار وجود دارد. در راستای آزمون این فرضیه مجدور تعدیل شده ضریب همبستگی چندگانه نشان داد که مؤلفه صمیمیت روان‌شناختی ۱۲۶/۰ از واریانس گرایش به خیانت زناشویی را تبیین می‌کند. همچنین بر پایه مدل دوم و با اضافه شدن مؤلفه صمیمیت عقلانی ۱۶۲/۰ از واریانس گرایش به خیانت زناشویی تبیین شده است. در ضمن بر پایه مدل سوم با اضافه شدن مؤلفه صمیمیت زیباشناختی ۱۹۲/۰ از واریانس گرایش به خیانت زناشویی تبیین شده است. لیکن بر پایه مدل چهارم با اضافه شدن مؤلفه صمیمیت تفریحی - اجتماعی ۲۱۹/۰ از واریانس گرایش به خیانت تبیین شده است. در تبیین فرضیه سوم پژوهش می‌توان گفت رسانه‌ها و شبکه‌های مجازی همانند فیس بوک، توئیتر، اینستاگرام و ... امروزه تبدیل به وسیله ابتدایی ارتباط در اکثر کشورها شده است و افراد ساعات زیادی از روز را در این شبکه‌ها می‌گذرانند.

در تاج و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی «رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی و خیانت زناشویی در دانشجویان» پرداخته‌اند. روش تحقیق توصیفی، همبستگی می‌باشد. جامعه آماری شامل کلیه دانشجویان متأهل دانشگاه پیام نور کرمان می‌باشد که تعداد ۱۰۰ نفر از آن‌ها از طریق جدول مورگان و به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به عنوان نمونه انتخاب شدند. ابزار اندازه‌گیری در این پژوهش پرسشنامه احساس تنهایی آشر، هایمل و رنشاو (۱۹۸۴) و خیانت زناشویی مرامی و خادمی (۱۳۹۲) می‌باشد. نتایج نشان داد بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی در دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود ندارد. بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی اجتماعی و عاطفی در دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود ندارد. بین میزان

استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با خیانت زناشویی در دانشجویان رابطه معنی‌داری وجود دارد.

هرتلین^۱ (۲۰۱۴) استاد دانشگاه نوادا در رینو یکی از دانشگاه‌های ایالات متحده آمریکا، در پژوهشی با عنوان «تأثیر تکنولوژی بر روابط بین زوجین و خانواده» دریافت که تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی، به طور فعالانه یا منفعلانه پیوندی میان زنان خانه‌دار و افرادی که خارج از خانه هستند، برقرار می‌کند و آنها این ارتباط را به اشکال مختلف و پیچیده‌ای ادامه می‌دهند. به نظر وی اولین و مشخص‌ترین ویژگی این تکنولوژی این است که ساختار و فرایند ارتباط را تحت تأثیر قرار می‌دهد و می‌تواند بر رابطه فرد با همسرش تأثیرات منفی داشته و به کاهش ارتباط بین همسران بینجامد.

جنسن^۲ (۲۰۱۹) پژوهشی با عنوان «کاربرد رسانه‌های اجتماعی تأثیر بر احساس افسردگی و تنهایی» انجام داد. نتایج نشان داد که در مجموعه ۵۱ درصد از مردم ادعا می‌کنند که احساس افسردگی یا تنهایی نداشتند. به این معنی که تقریباً نیمی از پاسخ دهندگان حداقل در برخی موارد احساس افسردگی و تنهایی دارند. یافته‌های تحقیق نشان داد افرادی که درآمد بیشتری دارند کمتر احساس افسردگی و تنهایی می‌کنند. کاربرد سایت‌های رسانه‌های اجتماعی باعث افزایش احساس افسردگی و تنهایی نمی‌شود.

مبانی نظری

با توجه به رویکرد ارتباطی که رویکرد ناظر بر این مقاله است و نیز بین رشته‌ای بودن علوم ارتباطات و موضوع پژوهش لازم است از دیدگاه‌های مربوط به حوزه ارتباطات و خانواده جهت تبیین مسأله تحقیق و یافته‌ها بهره‌جویم.

نظریه جبرگرایی تکنیکی

نظریه جبرگرایی تکنیکی^۳، قائل به هیچ‌گونه عاملیت انسانی نیست. در واقع جبرگرایی فناورانه دیدگاهی است که بیان می‌دارد تحت سلطه توسعه فناورانه و قوانین طبیعت، یک

1. Hertlein
2. Jensen
3. Technical determinism

آینده ممکن برای تغییر اجتماعی وجود دارد و قلمرویی برای آرزوها یا انتخاب‌های بشر موجود نیست. در مطالعاتی که از دیدگاه ساختگرایی اجتماعی^۱ انجام شده به نیروهایی اجتماعی توجه شده که کاربرد، تفسیر و استفاده از فناوری‌ها را شکل می‌دهند. این مطالعات بر نقشی که هنجارها و فعالیت‌های اجتماعی در نحوه استفاده از فناوری‌ها و پیاده‌سازی آنها ایفاء می‌کنند تأکید دارند (عباداللهی، چشمه سهرابی و نوشین فرد، ۱۳۹۳). به عنوان مهمترین محققین قائل به این نظریه می‌توان از لوروآ - گوران^۲ (۱۹۹۶) نام برد.

به نظر می‌رسد که فناوری مدرن رابطه سطح یک ابناء بشر، یعنی رابطه درون فردی را در درجه نخست، و رابطه بین فردی را در درجه بعدی، مورد تهدید و تغییر قرار داده است. ظاهراً مسئله اصلی استفاده درست یا نادرست از فناوری نیست، بلکه نکته پیچیده‌تری مطرح است و آن این است که فناوری فی نفسه موجب پیدایش فرهنگ فناورانه خاصی شده است که با روح بشر، به عنوان موجود ابدی و ازلی، تعارض دارد. در واقع، می‌توان این‌طور بیان کرد که استفاده از فناوری در فعالیت‌های روزمره انسان به نوعی توهم نارسایی تبدیل شده است (هایدگر، ۱۳۷۵). توهم نارسایی عبارتی است که مارشال مک لوهان برای تعبیر و تفسیر وضعیت امروزی استفاده از فناوری به کار برده است. او در عین اینکه به نقش و ارزش وسایل فناوری ارتباطات در جهان امروز واقف بوده، معتقد است که نفس وسایل فناورانه، ارتباطات انسان فنزده را دچار توهم نارسایی نموده است. اسطوره یونانی ناریس مستقیماً با انسانی ارتباط دارد که امروزه در برابر فناوری قرار دارد (هایدگر، ۱۳۷۵). مطلب قابل توجه در این اسطوره آن است که نشان می‌دهد افراد به سرعت تحت تأثیر گسترش وجودی خویش قرار می‌گیرند؛ گسترش وجودی‌ای که از جنس خودشان نیست. حال، به نظر مک لوهان، چون تمامی اختراعات یا فناوری‌ها برای گسترش حواس آدمی صورت گرفته است و در واقع فناوری چیزی نیست جز گسترش وجود مادی آدمی - گسترش و تداومی که از جنس آدمی نیست - انسان فن زده دچار توهم ناریس شده است. بدین معنی که وابستگی نزدیک و مداوم فناوری با انسان او را همانند ناریس در یک

1. Social constructivism
2. Groenen.

وضعیت توهم و ناآگاهی قرار می‌دهد و با پذیرفتن سلطه فناوری، به مرور خدمتگذار آن می‌شود (هایدگر، ۱۳۷۵؛ به نقل از کازرانی و صلاحی یکتا، ۱۳۹۰).

جبرگرایی فناورانه یکی از نظریه‌های فناوری هدایتگر در تغییرات اجتماعی است. بنا بر عقیده جبرگرایان فناورانه، رویدادهای فنی خاص، فناوری یا رسانه‌های ارتباطی و یا گسترده‌تر از آن، فناوری در کل، دلیل اصلی و اولیه تغییرات در جامعه است و به عنوان شرط اساسی، الگوی سازمان اجتماعی را پی‌ریزی می‌کند.

نظریهٔ دو فضایی شدن^۱

با ظهور و گسترش صنعت ارتباطات و در امتداد آن اینترنت به عنوان شبکهٔ ارتباطی و اطلاعاتی جهانی، فضای جدیدی در عرصهٔ زندگی به وجود آمده است که آن را با نام‌هایی همچون «فضای دوم»، «فضای مجازی» یاد می‌کنند. به اعتقاد نظریه‌پرداز آن، سعیدرضا عاملی (عاملی، ۱۳۸۴)، این فضای جدید و فضای دوم به دنبال پیشرفت‌های بی‌شمار فناوری‌هایی که تصویر «تغییر جهت دو فضایی» را بیش از پیش «نامحسوس» و «غیرطبیعی زدایی» می‌کنند، به تدریج و بیش از پیش الزامات، هنجارها، قواعد و الگوهای کنشگری، تعامل و ارتباطات نمادین، ارزش‌ها و ضد ارزش‌های این جهانی را در خود به شکلی شبیه سازه بر می‌سازد، اما از سوی دیگر علاوه بر جنبهٔ مطلوب و هنجارمندی که در این فضا به سرعت تولید و بازتولید می‌شود، جنبه‌ها و سویه‌های تاریک و آسیب‌زایی را در زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها در جهان واقعی ایجاد نموده است که به سرعت در حال افزایش و گسترش است (عاملی و حسنی، ۱۳۹۰).

به طور کلی پارادایم دوج جهانی شدن یا دو فضایی شدن جهان (عاملی، ۱۳۸۴) بر این مبنا تأکید می‌کند که فهم واقعیت‌های فردی و اجتماعی با پارادایم‌های تک جهانی امکان‌پذیر نیست. فهم جهان واقعی منهای درک جهان مجازی و بالعکس مطالعهٔ جهان مجازی بدون درک و فهم دنیای واقعی، مطالعه و نگاه را گرفتار خطای فهم می‌کند (عاملی، ۱۳۸۶).

نظریه اهلی سازی

مفهوم محوری این نظریه، استعاره «اهلی سازی» است که بر فرآیند تبدیل نوآوری «وحشی» به تکنولوژی «اهلی» به دنبال استفاده کاربران از تکنولوژی و ورود آن به ساحت-های زندگی روزمره و عادات اجتماعی دلالت می‌کند. مفهوم اهلی سازی تلاشی جهت فهم شیوه‌های راه یافتن تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی به زندگی روزمره است. این مفهوم به نوعی ریشه در فرآیند مصرف تکنولوژی‌های ارتباطی دارد مفهومی که اولین بار در مطالعات بریتانیایی مورد استفاده قرار گرفت تا چارچوبی برای فهم نحوه ورود و مصرف تکنولوژی‌های ارتباطی و اطلاعاتی در خانه باشد.

سیلورستون و هادون^۱ نظریه پردازان این نظریه (۱۹۹۶) معتقدند در اهلی سازی توجه به نقش فعال کاربران در تصاحب رسانه است. در واقع این رویکرد دیدگاه جبرگرایان تکنولوژی را که معتقدند به گفتمانی چون «اثرات رسانه‌ها» و تأثیر کم و بیش مستقیم رسانه بر کاربران را به چالش می‌کشد. رویکرد اهلی سازی با زیر سؤال بردن در اثرات، تعامل متقابل انسان با تکنولوژی و جامعه با تکنولوژی را در نظر می‌گیرد و نتیجه آن را شکل دهی به یک دیالکتیک مداوم می‌داند.

روش پژوهش

با عنایت به توصیف و تبیین وضعیت موجود خانواده‌ها، باید به مفروضه تحقیق توصیفی اشاره کرد تا از این طریق چشم‌انداز جامع‌تری دست یافت، لذا این پژوهش کیفی پیش رو با استفاده از روش پدیدارشناسی انجام شده است. از دیدگاه محمدپور (۱۳۹۲: ۸۶) روش پدیدارشناسی «درصد درک لایه‌های عمیق معنایی تجربه‌های زیسته برخی افراد درباره یک مفهوم یا پدیده است». این روش به فهم رفتار رفتار انسانی در بستر روابط با اشیا، افراد، رویدادها و موقعیت‌ها کمک می‌کند و زبان واسطه‌ای محوری است که از طریق آن معنا از فرد تجربه کننده پدیده به محقق منتقل می‌شود.

ابزار گردآوری داده‌ها مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته و راهنمای مصاحبه حاوی ۸ سؤال

درخصوص نقش اینترنت در فروپاشی نهاد خانواده بود که هر مصاحبه بین ۳۰ تا ۴۰ دقیقه ادامه یافت و پس از انجام به رشته تحریر درآمد و کدگذاری شد. مصاحبه‌ها پس از تایپ به مصاحبه شونده عودت داده شد تا صحت مطالب تأیید شود. کدگذاری که بلافاصله پس از انجام مصاحبه و پس از جمع‌آوری اطلاعات انجام شد، به فهم ابعاد متفاوت واقعی مارتون^۱ (۱۹۸۱: ۱۹۰) و به تجزیه و تحلیل و طبقه‌بندی اطلاعات کمک کرد.

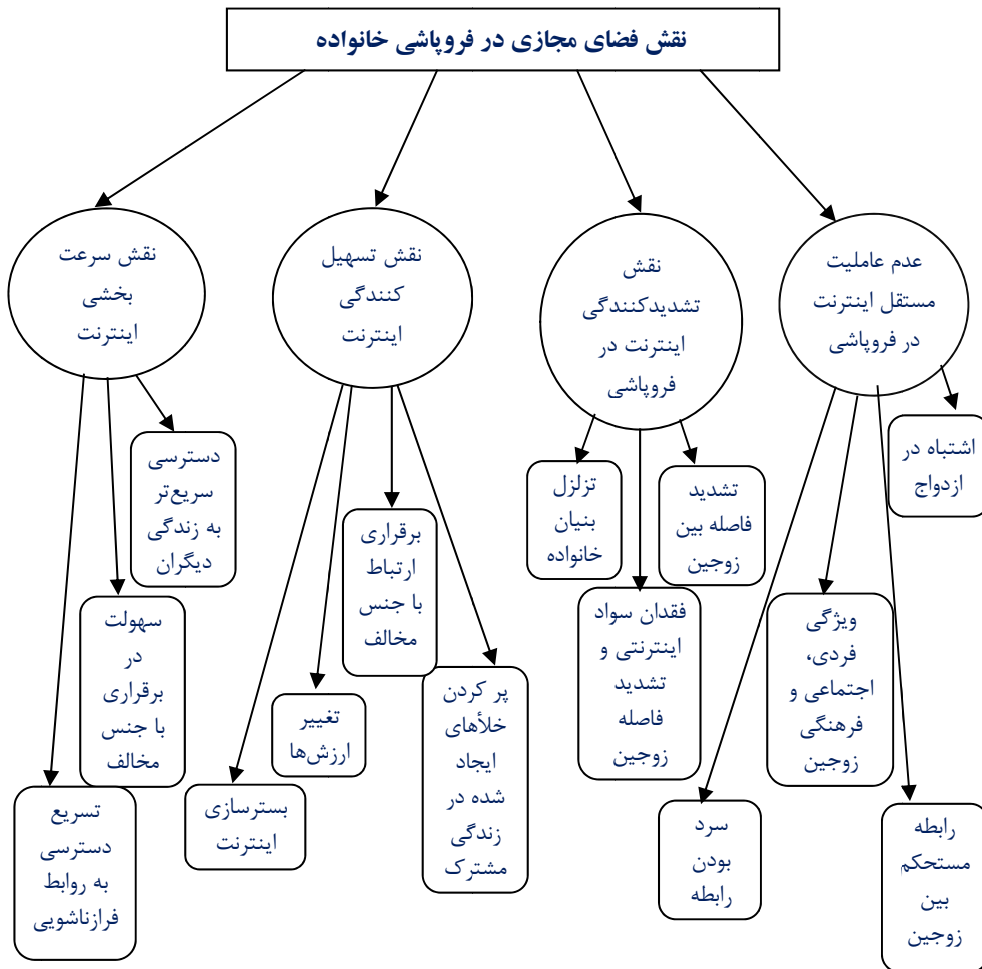
جامعه آماری پژوهش شامل متخصصان و مشاوران در عرصه خانواده و اینترنت در شهر یزد می‌باشد که در این تحقیق با روش نمونه‌گیری هدفمند، نظرات ۱۵ نفر از متخصصان در این زمینه استفاده شد که با استفاده از روش تحلیل محتوا به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته و نتایج بررسی شد.

عموماً متن پیاده شده مصاحبه‌ها با سه روش کمی، ساختاری و تفسیری تجزیه و تحلیل می‌شود و در این تحقیق نیز از تحلیل تفسیری استفاده شد. در روش تحلیل تفسیری، پژوهشگر درصدد است تا در حد امکان، به آشکار نمودن پیام‌های نهفته در متن نوشتاری مصاحبه پردازد (محمدپور، ۱۳۹۲: ۲۸۱). داده‌های به دست آمده از طریق مصاحبه‌ها با روش تحلیل محتوای تماتیک، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

در این بخش، پس از استخراج و ارائه اطلاعات و داده‌های حاصل از مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته پژوهش و در پاسخ به سؤال اصلی پژوهش چهار کد تبیینی عدم عاملیت مستقل اینترنت در فروپاشی خانواده، نقش تشدیدکنندگی اینترنت در فروپاشی خانواده، نقش تسهیل‌کنندگی اینترنت در فروپاشی خانواده و نقش تسریع‌کنندگی اینترنت در فروپاشی خانواده استخراج شد که در نمودار صفحه بعد ارائه شده است.

– عدم عاملیت مستقل اینترنت در فروپاشی خانواده

اولین یافته این تحقیق این است که اینترنت به عنوان ابزار نمی‌تواند انقلابی در روابط بین زوجین ایجاد کند و زندگی‌شان را به فروپاشی برساند. به نظر مصاحبه‌شوندگان، اینترنت و شبکه‌های مجازی ابزارند که ما انسان‌ها از آن استفاده می‌کنیم و هیچوقت یک وسیله نمی‌تواند در زندگی مشکل ایجاد نماید. در واقع علل اصلی مشکل در نحوه استفاده از ابزار است و خود وسیله‌ها مشکل‌ساز نیستند چون به عنوان وسیله از آنها استفاده می‌شود و حتی اگر وسایل ارتباطی مثل تلفن، موبایل، اینترنت، فضای مجازی و کامپیوتر و ... حذف شوند باز این مشکلات وجود دارد. در این پژوهش دلایل بی‌نقشی اینترنت در فروپاشی

خانواده به شش صورت مختلف انجام شده است.

الف) رابطه مستحکم بین زوجین: اینترنت و فضای مجازی عامل اصلی در فروپاشی نهاد خانواده نیست، اگر ارتباط بین زوجین بر اساس اعتماد و اطمینان شکل گرفته باشد و از استحکام مناسب برخوردار باشد، هیچگاه اینترنت نمی‌تواند خللی به این رابطه وارد سازد. از دیدگاه این کارشناسان دلایل اصلی فروپاشی نهاد خانواده را در جامعه باید در موارد و عوامل دیگر و جدی‌تری مانند دلایل اقتصادی، فردی، شخصیتی، اجتماعی و فرهنگی و ... جستجو کرد و نباید اینترنت را دلیل اصلی فروپاشی خانواده‌ها در نظر گرفت. مصاحبه شونده شماره یک در این خصوص می‌گوید: «آیا قبل از وجود اینترنت مشکل نداشتیم؟ مسلماً ریشه مشکلات جای دیگری است. اینترنت و شبکه‌های مجازی ابزارند که ما انسان‌ها از آن استفاده می‌کنیم مشکل هیچ وقت نمی‌تواند از وسیله باشد مشکل از نحوه استفاده از ابزار است خود وسیله‌ها مشکل ساز نیستند چون وسیله هستند و حتی اگر وسایل ارتباطی مثل تلفن و موبایل و اینترنت و فضای مجازی و کامپیوتر و ... حذف شوند باز این مشکلات وجود دارد. چون مشکلات را ما انسان‌ها به وجود می‌آوریم نه وسایل. نه تکنولوژی».

ب) اشتباه در ازدواج: اشتباه در انتخاب همسر و عدم شناخت زوجین از یکدیگر سبب می‌شود که اختلافات در بین آنها بیشتر از خانواده‌هایی باشد که با آگاهی و از روی شناخت همسر خود را بر می‌گزینند و باید گفت مشکلات زناشویی و نیز اختلافات بین زوجین را در مسائل اساسی‌تری از قبیل کم بودن دوران آشنایی، اختلاف سنی و ازدواج‌های تحمیلی و بدون عشق و علاقه نسبت به هم جست‌وجو نمود.

به باور مصاحبه شونده شماره ۶، «در حوزه خانواده که اصلی‌ترین و کوچکترین واحد اجتماعی است ما می‌بینیم که واقعاً تلاشی شدن دارد اتفاق می‌افتد به خصوص در نسل-های دهه ۶۰ و ۷۰ که ازدواج کردند که در نسل‌های قبلی باز سنت را بیشتر نگه داشته بودند، ولی در این نسل‌ها دلیل اصلی به غیر از اینترنت وضعیت اجتماعی در حال گذار و ضعف عوامل دیگری مثل هویت یافتگی و در واقع ازدواج هوشمندانه‌ای اتفاق نمی‌افتد و

خیلی از ازدواج‌ها هوشمندانه نیستند یا در آن مسئله انتخاب صورت نيفتاده. آقایی با من حرف می‌زد که به خانمش خیانت می‌کرد بعد خیلی عادی و بدون یک ذره احساس گناه داشته باشد می‌گفت من این زن را انتخاب نکردم و به زور ازدواج کردم بنابراین حق دارم که بروم خیانت کنم و این دلیل را خانم‌ها هم مطرح می‌کنند. من بحث خیانت استفاده می‌کنم در بحث فروپاشی چون یکی از علل بزرگ که الان باعث فروپاشی در خانواده می‌شود همین بحث روابط نابسامان است حالا اسم آن می‌شود خیانت یا رابطه زناشویی آن چیزی است که شخص است این است که رابطه، رابطه سامان یافته‌ای نیست و به دنبال روابط دیگری است به این معنی نیست که فرد می‌رود و با افراد دیگر رابطه برقرار می‌کند. با آن افراد دیگر رابطه خوبی دارد اگر با تک تک آنها ازدواج می‌کرد رابطه خوبی نداشت در اکثر مواقع چون هویت سامان یافته نیست».

ج) ویژگی فردی، اجتماعی و فرهنگی زوجین: به طور کلی، متخصصان معتقدند که عوامل درون خانوادگی اعم از مسائل فردی و روان‌شناختی، عوامل خانوادگی، عوامل فرهنگی - اجتماعی، مسائل جنسی و روابط خصوصی، مسائل اقتصادی و ... باعث بروز مشکلات خانوادگی و سرد شدن روابط بین زوجین می‌گردد و روزه‌روز باعث جدایی، قهرهای طولانی و دوری زن و شوهر از یکدیگر می‌شود. چرا که «سبک رفتاری زوج، توجه به رابطه و ویژگی شخصیتی مثلاً خودمحوری مهم است ... حتی زوجینی می‌بینیم که خیلی اضطراب بالایی دارند و دچار مشکل می‌شوند، یا وسواس‌های مختلف. در مجموع اختلال‌های روانی یا اختلال‌های شخصیتی در زوجین خیلی زیاد دیده می‌شود و مسبب مشکلات خیلی زیادی می‌شود. عدم استقلال روانی که از لحاظ روانی هنوز شخصیت وابسته دارند و نمی‌توانند یک رابطه را بهتر اداره کنند و دچار مشکل می‌شوند و دخالت‌های خانواده‌هایی که بچه‌ها را شخصیت وابسته تربیت می‌کنند» (مصاحبه شونده شماره ۳).

د) سرد بودن رابطه: گاهی نیز به دلایلی از جمله فقر، بیکاری، اعتیاد، خشونت و ... روابط بین زوجین به سردی می‌گراید، حتی دلایلی مانند دخالت خانواده‌ها، مقایسه زندگی خود با دیگران، مقایسه همسر خود با دیگران و ... باعث می‌شود که فرد در زندگی خود

احساس کمبودهای زیادی داشته باشد و همسر خود را شایسته خود نداند و احساس کند که می‌توانست با شخصی بهتر از او رابطه داشته باشد و این مشکلات سبب سرد شدن رابطه زوجین می‌شود. «ما نمی‌توانیم بگوییم دلیل اصلی سرد شدن اینترنت است شاید یکی از دلایل باشد. می‌تواند فقر باشد بیکاری باشد یا عدم سازگاری زوجین باشد. عدم تفاهم و یا دخالت خانواده ممکن است باشد روی سرد شدن آنها اثر دارد. عدم آگاهی و جهلشان ممکن است باشد» (مصاحبه شونده شماره ۷).

- نقش تشدیدکنندگی اینترنت در فروپاشی خانواده

از دیدگاه برخی متخصصان حوزه خانواده، اینترنت در فروپاشی خانواده نقش تشدیدکنندگی دارد. به عبارت دیگر، اینترنت در کنار سایر عوامل فروپاشی زندگی زناشویی در دنیای واقعی که از قبل وجود داشته می‌تواند تشدیدکننده اختلافات و تعارضات زندگی زناشویی باشد. بدین ترتیب مشکلاتی که در بستر زناشویی، مستقل از وجود اینترنت، بین همسران وجود داشته به واسطه اینترنت می‌تواند بیشتر شود و موارد به صورت‌های زیر انجام می‌پذیرد.

الف) تشدید فاصله بین زوجین: برخی از متخصصان معتقدند که اینترنت و فضای مجازی در نهاد خانواده باعث ایجاد مشکلات فزاینده‌ای شده است و سبب کم شدن فعالیت‌های مشترک بین زوجین و همچنین دامن زدن به زندگی پنهان زیرپوستی و مخفیانه می‌شود تا حدی که زوجین از زندگی واقعی و مشکلات آن فرار کرده و برای جبران این خلأ به جنس مخالف و روابط فرازناشویی گرایش پیدا می‌کنند و باعث تشدید فاصله زوجین و تزلزل بنیان خانواده می‌شوند.

مصاحبه شونده شماره ۱ ورود اینترنت به خانواده‌ها را تشدیدکننده فاصله بین زوجین و تشدیدکننده اختلافات زناشویی در راستای فروپاشی خانواده می‌داند و معتقد است که:

«مسئلاً اینترنت باعث مشکل نیست وقتی فردی دچار فقر باشد یا بیکار باشد مدام فکر و ذهن آن درگیر این مشکلات است و مدام در فکر است که چگونه و چطور این مشکل را حل کند چه راهکاری وجود دارد تا از این فقر و بیکاری رها شوم. اینقدر در این فکر است

و برای اینکه خودش را یک جور مشغول کند تا کمتر فکر بی پولی و بیکاری باشد برای همین سر در لاک خود فرو می‌برد و در فضاهای اینترنتی می‌چرخد و عکس‌ها و اطلاعات آن استفاده می‌کند و گذراندن زمان زیاد با گوشی باعث می‌شود که اعتراضاتی را از سوی همسر خود ببیند و بحث و جدل بین زن و شوهر بالا بگیرد و بی‌اعتمادی به وجود می‌آورد و باعث سرد شدن رابطه زن و شوهر شود.»

ب) **تزلزل بنیان خانواده:** از عواملی که به طور معمول باعث آسیب خانواده‌ها می‌شود عدم هماهنگی زن و شوهر و نداشتن شناخت کافی از یکدیگر است. امروزه تغییر در سبک زندگی و گرایش به تجمل‌گرایی و مدگرایی، چشم و هم‌چشمی‌ها سبب شده که حقوق زن و شوهر در زندگی نادیده گرفته شود و رابطه بین آنها سرد بوده و از یکدیگر فاصله پیدا می‌کنند که این رابطه را می‌توان به عنوان طلاق عاطفی نام برد. چنانچه مصاحبه‌شونده شماره ۱۵ معتقد بود که: «زوجین ... بیشترین فرصت و زمان خودشان را با این وسایل و تکنولوژی‌های جدید به سر می‌برند و همین استفاده غلط از اینترنت سبب شده است که خانواده‌ها از یکدیگر دورتر شوند حتی به گونه‌ای که در زیر یک سقف و در داخل یک خانواده زندگی می‌کنند، اما از همدیگر فاصله دارند و حتی مرادوات و گفتگوها بین آنها کمتر است و این موضوع و عدم استفاده صحیح و مفید از اینترنت و موبایل و ... باعث خراب شدن رابطه خانوادگی و سست شدن بنیان خانواده و کم‌رنگ شدن صمیمیت بین اعضای خانواده شده است و این مشکلات به دلیل است که در جامعه ما هنوز استفاده از موبایل و اینترنت و دیگر شبکه‌های مجازی به خوبی فرهنگ‌سازی نشده است.»

ج) **فقدان سواد اینترنتی و تشدید فاصله زوجین:** از نظر این متخصصان، اینترنت در کنار سایر عوامل منجر به ایجاد مشکلات در زندگی زناشویی و خانواده‌ها می‌شود، اغلب به فرهنگ صحیح استفاده از اینترنت یا سواد اینترنتی اشاره داشته‌اند. به اعتقاد ایشان اگر زوج بتواند به شکل درست از اینترنت استفاده نماید، اینترنت در خانواده‌ها مشکل‌ساز نخواهد بود، بلکه استفاده در خانواده می‌تواند زمینه بروز مشکلات خانوادگی را تشدید نماید.

همان طور که مصاحبه‌شونده شماره شش می‌گوید: «یک مثال می‌زنم فکر کنید یک

کبریتی را روشن می کنید می اندازید توی انبار باروت مسلماً منفجر می شود، ولی کبریت را اگر بیندازید در انباری که میخ ریخته باشد و یا یک وسیله ای که مشتعل نمی شود ریخته شود آتش نمی گیرد. اینترنت هم به همین شکل است. بستر و شرایطی وجود داد که می طلبد اگر وسیله ای هم پیدا شد آنها بتوانند بهر حال بروند به سمت فروپاشی و بروند به سمت خیانت».

لذا به اعتقاد متخصصان، اینترنت به مثابه یک ابزار است که به خودی خود نمی تواند آسیبزا باشد، بلکه نوع استفاده خانواده ها و زوجین از این ابزار، تعیین کننده کارکردهای مثبت یا منفی این رسانه است. اینترنت می تواند کارکردهای مثبتی همچون آگاهی رسانی و آموزش برخی از مهارت ها را به زوجین داشته باشد، و در مقابل می تواند جایگزین روابط عاطفی بین زوجین شود و روز به روز باعث تشدید فاصله بین همسران شود تا جایی که حتی به خیانت و روابط فرازنشویی نیز منجر شود.

- نقش تسهیل کننده اینترنت در فروپاشی خانواده

از دیدگاه بخشی از مصاحبه شوندگان، خلأها و مشکلات جدی در رابطه زناشویی زوجین و زندگی خانوادگی آنها وجود دارد که آن زندگی را در معرض خطر و تهدید فروپاشی قرار می دهد، و ورود اینترنت به این زندگی مانند یک تسهیل گر عمل نموده و باعث می شود که فرایند فروپاشی این ارتباط و زندگی خانوادگی تسهیل شود که به صورت های زیر انجام می پذیرد.

الف) پرکردن خلأهای ایجاد شده در زندگی مشترک: وجود مشکلات اقتصادی، اعتیاد و خشونت، وجود مشکلات و خلأهای عاطفی در زندگی زوجین، مشکلات ارتباط جنسی، نداشتن مهارت های ارتباطی مناسب و نداشتن مهارت های زندگی، عدم استقلال زوجین، دخالت خانواده ها و اطرافیان از عوامل تسهیل کننده در فروپاشی است. در خصوص نقش تسهیل کننده اینترنت در فروپاشی خانواده باید اشاره کرد که اختلافات اساسی و مشکلات بین زوجین به دلایل مختلف پدید می آید، زوجین در زندگی خود خلأها و مشکلات و سختی های بسیاری دارند که در بالا به تفکیک ذکر شدند، بنابراین این

نوع از زندگی‌ها منتظر یک جرعه است که زوجین به روابط فرازناشویی پناه ببرند و خلأها و دردهای خود را در جایی خارج از محیط خانواده در پناه شخصی به غیر از همسر خود ترمیم نمایند. در همین راستا و در پس این مشکلات، زوجین از اینترنت به عنوان پناهگاهی برای مشکلات خود و تأمین خلأهای عاطفی خود استفاده می‌کنند.

«از نظر من با آمدن اینترنت مشکلات بیشتر شده چون اینترنت و شبکه‌های مجازی منشا اختلالاتی مثل پنهان‌کاری، اضطراب، اعتیاد به اینترنت و جدایی و طلاق می‌شود دلیل آن این است که فرد با استفاده از این ابزارها و رسانه‌ها به صورت کامل از زندگی و روابط فردی جدا می‌شود و بیشتر می‌خواهند وقت و زمان خودشان را با این ابزار سپری کنند و جدای از اینکه وقت و زمان را تلف می‌کنند و عواطف و صمیمیت میان آنها کمتر می‌شود و سلامت روانی آنها به خطر می‌افتد» (مصاحبه شونده شماره ۱۰).

ب) برقراری ارتباط با جنس مخالف (روابط فرازناشویی): به اعتقاد مصاحبه شونده‌گان اینترنت تسهیل‌گر روابط فرازناشویی بوده، مانند یک کاتالیزور کار را ساده‌تر کرده و در سرد کردن روابط فرازناشویی نقش دارد. به اعتقاد ایشان دلایل دیگری هم هست و اینترنت هم در کنار دلایل دیگر سبب افول رابطه می‌شود. مصاحبه شونده شماره شش می‌گوید: «قبلاً وقتی کسی می‌خواست رابطه‌ای برقرار کند خارج از عرف خانوادگی بود خیلی شرایط برایش سخت بود که نامه‌ای را برای هم بنویسند و سر راه هم نامه بنوازند و توی کوچه و خیابان همدیگر را ببینند و شرایط طوری بود که این قضیه خیلی سخت می‌شد. الان یک دختر و پسری بخواهند ارتباط برقرار بکنند کافیه شماره‌های هم را داشته باشند. شماره هم را هم نداشته باشند، مثلاً اینستاگرام داشته باشد و فقط اسم طرف را بداند و سرچ کند و رابطه به راحتی شکل می‌گیرد و این سختی قبلی را ندارد و خوب از این لحاظ تسهیل کرده که یک سری روابط خارج از عرف خانوادگی باشد راحت‌تر شکل بگیرد».

ج) تغییر ارزش‌ها: در این پژوهش منظور از تغییر ارزش‌ها، تغییر در علایق و خواسته‌ها، ترجیحات، مطلوب‌ها، کمبودها، نیازها، جذبه‌ها و کاهش ارزش‌های خانوادگی و ازدواج و دیگر ویژگی‌های گزینشی (sills, 1968) هرگونه تغییر ارزش‌ها در جامعه سبب عادی-

سازی روابط بین زن و مرد و حتی خیانت و روابط فرازنشویی می‌شود. این تغییر ارزش‌ها نیز در جامعه باعث کاهش ارزش ازدواج و تغییر در حفظ حرمت‌های اخلاقی و اجتماعی می‌شود. اینترنت و وسایل تکنولوژی در کنار تغییر ارزش‌ها نقش به‌سزایی در زیبا جلوه دادن روابط فرازنشویی دارد. «مثل یک خانمی که مدت‌ها بوده با شوهرش طلاق عاطفی داشته و مشکل داشته، ولی در دور و بر خودش و شرایطی هم که داشته نه شاغل بوده و نه رفت و آمد زیادی داشته و محدود بوده و امکان اینکه بتواند با دیگری ارتباط منفی برقرار کند منفی از آن معنا که روابطی خارج از عرفی برقرار کند امکانش را نداشته حالا با این وسیله تلفن و یا اپلیکیشن تلگرام یا اینستاگرام موقعیت فراهم شده برایش که روابطی را ایجاد کند و می‌رود این رابطه را ایجاد می‌کند به دلیل مشکلاتی که وجود داشته. مشکلاتی که صرفاً نمی‌توان گفت که ارتباطی هستند حتی می‌تواند نگرش باشد» (مصاحبه شونده شماره ۶).

(د) **بستر سازی اینترنت:** اینترنت و فضای مجازی عامل ثانویه هستند و زن و شوهر برای اینکه از مشکلات دور باشند وقت خود را در اینترنت و فضای مجازی صرف می‌کنند در پس از قضیه یک سری کمبودهایی وجود دارد که ممکن است از کودکی یا در رابطه زناشویی باشد که اینترنت بستری را جهت پر کردن کمبودها و ایجاد ارتباط با غیر همجنس ایجاد می‌کند. به باور مصاحبه شونده شماره ۹، «اینترنت یک عامل ثانویه است و اولیه آن چیزهایی که در زیر است و در درون ما همه آدم‌ها کمبودهایی که داریم و انگار این عامل ثانویه آمده سوار شده روی این و باعث تضعیف شده است» و حتی گاه نقش عوامل فرهنگی و اقتصادی در بروز اختلافات خانوادگی قوی‌تر از تأثیر اینترنت است.

- نقش سرعت بخشی اینترنت به فروپاشی

از دیدگاه برخی مصاحبه شوندگان، منظور از نقش سرعت بخشی اینترنت به فروپاشی خانواده این است که برخی از خانواده‌ها دارای مشکلات اساسی و خلأهای جدی در زندگی زناشویی و رابطه خود هستند و ورود اینترنت به این فضای پر از آشوب، باعث سرعت بخشیدن به مشکلات و فروپاشی خانواده می‌شود، به عبارت بهتر نقش سرعت

بخشی اینترنت به این ترتیب است:

الف) دسترسی سریع تر به زندگی دیگران: وجود اینترنت در خانواده‌ها باعث کاهش گفتگوهای بین اعضای خانواده، کاهش صمیمیت‌ها، کاهش فضای اعتماد می‌شود که این مسائل به دنبال خود مشکلات فزاینده‌ای را به همراه دارد. گاهی اینترنت باعث می‌شود که افراد مدام حسرت زندگی دیگران را بخورند و زندگی خود را با دیگران مقایسه کنند (مقایسه ظاهر زندگی دیگران با باطن زندگی خود)، و این امر باعث می‌شود که قدر داشته‌های خود را ندانند و مدام از زندگی خود ناراضی شوند، یا روابط نامتعارف بین زنان و مردان شکل می‌گیرد، یا عکس‌های خصوصی خود را منتشر می‌کنند. پس اینترنت در زندگی امروز مشکل‌ساز شده است، ولذا زمانی که در خانواده‌ها چنین مواردی رخ می‌دهد، این فرایند باعث سرعت‌بخشی به مشکلات زناشویی و در نهایت فروپاشی خانواده‌ها می‌شود. در همین راستا مصاحبه شونده شماره ۴ بیان داشته که: «یکی دیگر از عواملی که باعث فروپاشی شده است یک شکل دیگری از ماست که در فضاهای مجازی از خودمان نشان می‌دهیم و از دیگر عوامل فروپاشی پیدا کردن دوستان قدیمی، عشق‌های زنده به گور شده و این داستان‌هایی که ناخودآگاه زوجین را درگیر می‌کند، اما وقتی که اینترنت و فضای مجازی نبود کمتر پیش می‌آمد که بتوانیم آدم‌هایی را پیدا کنیم و ببینیم زندگی آنها چگونه است و یا دوباره یاد آن عشق‌های زنده به گور شده بیفتیم. یکی دیگر از آسیب‌هایی که وجود دارد دیدن بهترین لحظه‌های زندگی دیگران در واقع اسلایس‌ها و برش‌هایی از زندگی دیگران و مقایسه آن با زندگی خودمان. یعنی ما بهترین قسمت زندگی دیگران را در شبکه‌ها می‌بینیم و عکس‌ها و ویدئوهای زیبایی به اشتراک می‌گذارند و مقایسه می‌کنیم با زندگی خودمان و همسرمان. چون ما بهترین زندگی دیگران را می‌بینیم و با قسمت‌های بد زندگی خودمان مقایسه می‌کنیم».

ب) سهولت در برقراری ارتباط با جنس مخالف: گاهی نیز به دلایلی از جمله فقر، بیکاری، اعتیاد، خشونت و ... روابط بین زوجین به سردی می‌گراید، حتی دلایلی مانند دخالت خانواده‌ها، مقایسه زندگی خود با دیگران، مقایسه همسر خود با دیگران و ... باعث

می‌شود که فرد در زندگی خود احساس کمبودهای زیادی داشته باشد و همسر خود را شایسته خود نداند و احساس کند که می‌توانست با شخصی بهتر از او رابطه داشته باشد. در چنین شرایطی نیز فضای مجازی و اینترنت می‌تواند تسریع‌کننده دسترسی به فرد سوم باشد و گاه افراد با دریافت اولین پیام‌های محبت‌آمیز از سوی یک جنس مخالف، به روابط فرازناشویی و خیانت به همسر خود کشیده می‌شوند.

مصاحبه شونده شماره ۱۰ معتقد است: «در زمان‌های قبل مشکلات بوده است، اما به نوع دیگری و مانند الان اینقدر تلفن و تلویزیون باعث مشکلات نمی‌شدند در زمان قبل وقتی یک دختر و پسر می‌خواستند با هم ارتباط برقرار کنند خیلی سخت بود چون همه محله‌ها همدیگر را می‌شناختند با همدیگر آشنا بودند و یک دختر و پسر اگر هم می‌خواستند هم را ببینند و دو کلمه با هم صحبت کنند چه کارهایی که نمی‌کردند و دشواری‌هایی را تحمل می‌کردند ... اما الان یک دختر و پسر اگر بخواهند با هم ارتباط داشته باشند با موبایل به هم زنگ می‌زنند ... یا از طریق چت کردن با هم در ارتباطند».

ج) تسریع دسترسی به روابط فرازناشویی: به باور متخصصان حوزه خانواده، تداوم چنین شرایطی، منجر به بروز روابط جنسی فرازناشویی و خیانت به همسر می‌شود که در خصوص علت یابی آن، نه باید فقط به اینترنت و روابط مجازی فکر کرد، بلکه باید علت‌های ریشه‌ای‌تر و اساسی‌تر آن را در روابط بین فردی زوجین، مهارت‌های ارتباطی و روابط جنسی، مسائل اقتصادی خانواده، مشکلات فرهنگی - اجتماعی و ... جستجو نمود و در نهایت در خاتمه این زنجیره باید دید که اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و روابط نامتعارف با جنس مخالف و ... چگونه به خیانت زناشویی منجر شده است. بنابراین در این زمینه زنجیره‌ای از علت‌ها دخیل بوده‌اند، که در انتها به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و روابط نامتعارف زناشویی و خیانت منتهی شده است. «به نظرم بیشترین خطری که ممکن است وجود داشته باشد در رابطه‌هایی [دیده می‌شود] که تضعیف شده است و [زوجین] دنبال یک مجالی می‌گردند برای رفع این تنش‌ها و فشارها. و مسلماً اینجا بیشترین آسیب به این رابطه‌ها خورده می‌شود و فضایی باز می‌شود برای حضور افراد دیگری برای رابطه. و یا

حداقل این است زوجین زمان کمی برای هم سپری می‌کنند ... توجه کردن به رابطه یا حضور داشتن در رابطه خیلی کم می‌شود، چون مجالی پیدا می‌کنند برای رفع تنش. و همین طور که گفتیم عدم حل مسئله و تفاهم را به این شکل جبران می‌کنند. مخصوصاً آن چیزی که دیده می‌شود از لحاظ عاطفی، چیزی که زیاد گزارش می‌شود، التیام عاطفی [است] برای خیلی از افراد که به راحتی به [سایر] افراد دسترسی پیدا می‌کنند و حتی می‌بینیم آمار روابط فرزندناشویی روزبه‌روز دارد زیاد می‌شود و این ابزاری است که وقتی درست استفاده نشود قطعاً امکان سوء استفاده از این فضا را ایجاد می‌کند» (مصاحبه شونده شماره ۳).

همان طور که مشاهده شد نقش‌های شدید، تسریع و تسهیل کننده اینترنت در فروپاشی خانواده بر شمرده شد، اما در کنار این عوامل به باور برخی از محققان، حتی زوجین می‌توانند از اینترنت و فضای ایجاد شده برای بهبود رابطه خود استفاده نمایند. اکثر مصاحبه شونده‌گان این پژوهش در بین مراجعان و اطرافیان خود بسیار دیده بودند که در شرایطی که گاهی زن و شوهر از یکدیگر دور بوده‌اند، ارتباط از طریق اینترنت، ارسال پیام، عکس، فیلم، استیکرهای عاشقانه و ... توانسته‌اند فاصله و دوری بین خودشان را کمتر کنند و از اینترنت در جهت بهبود رابطه بین خود همسرشان استفاده نمایند. به باور این متخصصان زن و مرد هر دو نیاز به توجه و ابراز محبت و شنید کلمات عاشقانه از زبان همسر خود دارند و با توجه به اینکه گاهی گفتن جملات محبت‌آمیز و دوست دارم‌ها ... به صورت رودر رو برای برخی افراد سخت است، ارتباط از طریق اینترنت، ارسال پیام، عکس، استیکر و ... می‌تواند به آنها کمک بزرگی نماید و افراد خیلی از سخنانی که نمی‌توانند به زبان بیاورند از طریق این کانال‌های ارتباطی به یکدیگر منتقل کنند. لذا استفاده از اینترنت در بسیاری از موارد می‌تواند به بهبود رابطه نیز بیانجامد.

بحث و نتیجه گیری

این پژوهش ابعاد مختلف نقش اینترنت و فضای مجازی که امروزه با گسترش کانال‌ها و گروه‌های نرم افزارهایی همچون «تلگرام، واتساپ، توییتر، فیس بوک، اینستاگرام و ...» در خانواده‌های ایرانی گسترش یافته است را از زوایای مختلف مورد بررسی قرار داده است.

متخصصان در خصوص تحلیل نقش اینترنت و تاثیرات آن در زندگی امروزی خانواده‌های ایرانی، معتقد بودند که گرچه پیش از اینترنت نیز در خانواده‌ها مشکلات و اختلافاتی وجود داشته است، اما مشکلات امروزی از سنخ دیگری است. بحث آنها تنها وجود اینترنت نیست، بلکه موضوع مهم تغییر و تحولات زندگی امروزی نسبت به زندگی سنتی گذشته است، که با تغییرات سبک زندگی، افزایش تحصیلات زنان، تغییر نقش‌های زن و مرد، تغییر تفکرات و ارزش‌های فرهنگی و ... که در نهایت با ورود اینترنت و اطلاع‌رسانی‌های ناشی از آن، خانواده‌های امروزی با گذشته تفاوت‌های بسیاری دارند. در واقع، زنان و مردان امروزی خواسته‌ها و نیازهای مختلفی دارند که اگر در بطن خانواده تأمین نشود، به اختلافات زناشویی می‌انجامد. اینترنت ابزاری است که باعث تشدید، تسهیل و سرعت بخشی به این وضعیت شده است و نمی‌توان گفت که اینترنت تنها علت اصلی مشکلات بوده است. به عبارت بهتر در کنار عوامل اصلی اختلافات زوجین؛ در این دوفضایی شدن (عاملی، ۱۳۸۴) اینترنت یک عامل فعال‌ساز است؛ که می‌تواند تشدیدکننده این وضعیت باشد. زنان و مردانی که از همسر و زندگی خصوصی خود ناراضی هستند، خلأهای عاطفی خود را در دنیای مجازی و در وجود دیگران جستجو می‌کنند که این مسئله باعث دوری هرچه بیشتر و طلاق عاطفی بین زوجین می‌شود. به باور متخصصان حوزه خانواده، تداوم چنین شرایطی، منجر به بروز روابط جنسی فرازناشویی و خیانت به همسر می‌شود که در خصوص علت‌یابی آن، نه باید فقط به اینترنت و روابط مجازی فکر کرد، بلکه باید علت‌های ریشه‌ای‌تر و اساسی‌تر آن را در روابط بین فردی زوجین، مهارت‌های ارتباطی و روابط جنسی، مسائل اقتصادی خانواده، مشکلات فرهنگی - اجتماعی و ... جستجو نمود و در نهایت در خاتمه این زنجیره باید دید که اینترنت، شبکه‌های اجتماعی و روابط نامتعارف با جنس مخالف و ... چگونه به خیانت زناشویی منجر شده است. بنابراین در این زمینه زنجیره‌ای از علت‌ها دخیل بوده‌اند، که در انتها به اینترنت و شبکه‌های اجتماعی و روابط نامتعارف زناشویی و خیانت منتهی شده است.

نتایج حاصل از مصاحبه‌ها نشان داد وسیله‌ها و ابزارهای ارتباطی و تکنولوژی به تنهایی

باعث بروز مشکل نمی‌شوند، و بلکه شرایط اجتماعی، فرهنگی، فردی، خانوادگی و نوع استفاده از اینترنت در فروپاشی خانواده نقش مهمی در این مسئله ایفا می‌کنند. در ابتدا شکافی بین زوجین وجود دارد و این شکاف‌ها می‌تواند به شکل عدم تفاهم، اختلاف در سلیقه‌ها، ناسازگاری زناشویی، کاهش رضایت از زندگی زناشویی، تعارضات و درگیری‌های خانوادگی، دوری زوجین از یکدیگر، طلاق عاطفی و ... در بستر فرهنگی یزد بروز کند.

بنابراین اختلاف در روابط زوجین ناشی از علل اساسی دیگری (مانند علل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، خانوادگی و ...) است، اما در ادامه بروز مشکلات در خانواده، وابستگی به ابزارهای تکنولوژی، استفاده نامناسب و افراطی از اینترنت، ناآگاهی از رسانه‌ها و نداشتن سواد ارتباطی و رسانه‌ای باعث تشدید ایجاد فضای بی‌اعتمادی و شک و تردید در بین زوجین می‌شود و این فرایند به مرور زمان و کم‌کم باعث می‌شود، که رابطه بین زوجین سردتر شود و مشکلات خانوادگی آنها تشدید شوند و به سمت فروپاشی حرکت کنند.

پس می‌توان گفت در وهله اول اینترنت نقش مهمی در فروپاشی خانواده ندارد، ولی چنانچه بستر رابطه زناشویی مناسب و مستعد ورود ویروس فروپاشی باشد، یعنی حامل تعارضاتی باشد که قبل از خلق اینترنت بین همسران وجود داشته، اینترنت می‌تواند سه نقش اصلی در فروپاشی خانواده ایفا کند: نقش تشدیدکنندگی؛ نقش تسهیل‌کنندگی و نقش سرعت‌بخشی. این سه عملکرد اینترنت در کنار سایر تعارضات که پایه فروپاشی خانواده را فراهم می‌سازند سبب می‌شود خانواده رو به فروپاشی رود.

در عین حال به اعتقاد این متخصصان، اینترنت حتی می‌تواند به عنوان ابزاری جهت بهبود روابط بین زوجین کمک کند. به عبارت دیگر همان‌طور که (سیلورستون، ۱۹۹۴) می‌گوید زوج‌ها ابزار اینترنت را به نوعی اهلی کرده و در راستای نیازهای خود که برگرفته از سلامت روان، آموزش، فرهنگ خانوادگی و اجتماعی، تجارب شخصی و نظایر آن است به کار می‌گیرند. بدین ترتیب یک بار دیگر دیدگاه جبرگرایانه تکنیکی (که به موجب آن رویدادهای فنی خاص، فناوری یا رسانه‌های ارتباطی و به طور کلی فناوری، دلیل اصلی و اولیه تغییرات در جامعه است) زیر سؤال می‌رود. تحقیق پیش رو نشان داد اینترنت تنها یک

عامل در کنار سایر عوامل است و حتی می‌تواند نقش مثبتی در بهبود روابط زناشویی ایفا کند.

منابع و مآخذ

- آذری، فرشته، علی‌نیا، مهدیه (۱۳۹۸) پیش‌بینی گرایش به خیانت زناشویی براساس صمیمیت جنسی و میزان استفاده از فضای مجازی، شماره ۲۰: ۳۷-۴۶.
- آقاجانی، نصرالله (۱۳۸۱). مشارکت‌پذیری اعضای خانواده، مطالعات راهبردی زنان، شماره ۱۶.
- پیرجلیلی، زهرا و مهدوی، سید محمدصادق و ازکیا، مصطفی (۱۳۹۷). آسیب‌شناسی تأثیر شبکه اجتماعی تلگرام بر روابط خانوادگی زوجین (شهر تهران سال ۱۳۹۵). بررسی مسائل اجتماعی ایران (نامه علوم اجتماعی)، ۹(۱)، ۶۹-۹۰.
- درتاج، فریبا و رجبیان ده زیره، مریم و فتح‌الهی، فیروزه و درتاج، فتانه (۱۳۹۷). رابطه میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با احساس تنهایی و خیانت زناشویی در دانشجویان. روان‌شناسی تربیتی (روان‌شناسی و علوم تربیتی)، ۱۴(۴۷)، ۱۱۹-۱۴۰.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۸۲). دوجوانی شدن‌ها و جامعه جهانی اضطراب، نامه علوم اجتماعی، دوره ۱۱. شماره ۱.
- ----- (۱۳۸۳). فناوری همزمان ارتباطات و دوفضایی شدن فرهنگ، دیدگاه، شماره ۱.
- ----- (۱۳۸۴). دوفضایی شدن جهان و موبایل و کامپیوتر: جامعه مجازی فراگیر و بازسازی هویت فردی، ارائه شده در همایش فناوری اطلاعات و ارتباطات و توسعه، نشریه فرهنگ و فناوری، جلد ۱، شماره ۴: ۴۲-۴۱.
- ----- (۱۳۸۶). دین مجازی؛ دوفضایی شدن محیط دینی و ارتباطات درون دینی و بین دینی، دین و رسانه. تهران: طرح آینده.
- عاملی، سعیدرضا، حسنی، حسین (۱۳۹۰). دوفضایی شدن آسیب‌ها و ناهنجاری‌های فضای مجازی: مطالعه تطبیقی سیاستگذاری‌های بین‌المللی، دوره ۵، شماره ۱۷: ۱-۳۰.
- عبادالهی، نوراله؛ چشمه سهرابی، مظفر؛ نوشین فرد، فاطمه (۱۳۹۳). تحلیل عوامل فناورانه مؤثر بر پذیرش فناوری براساس نظریه اشاعه نوآوری راجرز: مورد پژوهشی نرم افزار نمایه نشریات. دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات). دوره ۷، شماره ۲۶: ۲۶-۷۹.

- فرهاد، آذین؛ فرهادی، فرهاد (۱۴۰۰). پیش‌بینی تمایل به طلاق از طریق اعتیاد به فضای مجازی، خیانت‌های اینترنتی و اعتیاد به بازی‌های رایانه‌ای در افراد متقاضی طلاق، شماره ۱۲: ۱۴-۱.

- کازرانی، مریم؛ صلاحی یکتا، علی (۱۳۹۰). جبرگرایی فناورانه. مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات. شماره ۸۸: ۳۲-۴۳.

- محمدپور، احمد (۱۳۹۲). روش تحقیق کیفی ضدروش - جلد اول (منطق و طرح در روش - شناسی کیفی)، تهران: جامعه‌شناسان.

- ملک احمدی، حکیمه، قاسمی، وحید (۱۳۸۹). تبیین اعتیاد به اینترنت در بین کاربران کافی‌نت‌های شاهین شهر، شماره ۶۴: ۵۱-۸۷.

- هایدگر، مارتین (۱۳۷۵). پرسشی در باب فناوری، ترجمه و شرح محمدرضا اسدی. تهران: اندیشه.

- Al-Daihani, S. (2010). Exploring the use of social software by master of library and information science students. *Library Review*, 59(2), 117-131.
- Al-Sanaa, B. (2009). *Intimate Strangers and Estranged Intimates: An Investigation of the Impact of Instant Messaging and Short Message Service on the Size and Strength of Social Networks in Kuwait*, ProQuest LLC, Ph.D. Dissertation, The University of Southern Mississippi.
- Batista, E. (2011). "Cellphones: The Marriage Buster"; Retrieved From www.Wired.com/gadgestes/wireless
- Borgatti, S. P., Cross, R. A Relational View of Information Seeking and Learning in Social Networks. *Management Science*, 49(4), April
- Jensen, S. (2019). Social Media Usage: The Impact on Feelings of Depression or Loneliness. *sociology senior seminar*.12
- Groenen, M. (1996), Leroi-Gourhan : essence et contingence dans la destinée humaine, De Boeck Université
- Hansen, D., Shneiderman, B., & Smith, M. A. (2010). Analyzing social media networks with NodeXL: Insights from a connected world. Morgan Kaufmann
- Hertlein, KM. (2014). Digital dwelling: technology in couple and family relationships. *Fam Relat*.61(3):374-87.
- Kanagavel, R., Velayutham, Ch. (2010). Impact of social networking on college students: A comparative study in India and the Netherlands.

۳۳

سال دوم، شماره ۸
زمستان ۱۳۹۹

نقش فضای مجازی در فرورپاشی خانواده از دیدگاه مشاوران شهر یزد

International journal of virtual communities and social networking (IJVCSN), 2(3).

- Kumar, N. (2012). User Perception and Use of Social Networking Sites by Sikkim University Students. 8th Convention PLANNER-2012. Sikkim University, Gangtok, March 01-03, 2012. INFLIBNET Centre, Ahmedabad.
- Lisa M. Given (2008). The Sage Encyclopedia of Qualitative Research Methods, SAGE Publication, Inc.
- Marton, F. (1981). "Phenomenography - Describing conceptions of the world around us." Instructional Science 10 (2): 177-200.
- Mastromatteo, Juan D. M. (2010) Exploring Users' Information Behaviour in Social Networks. Master Thesis International Master in Digital Library Learning.
- Park, Ji-Hong (2010). Differences among university students and faculties in social networking site perception and use. The Electronic Library, 28(3), 417-431.
- Sills, D, (1968), international encyclopedia of the social sciences, vol 16, Macmillan company & the frees.
- Silverstone, R. (1994). Television and Everyday Life, London: Routledge.
- Silverstone, R., & Haddon, L. (1996). Design and the Domestication of Information and Communication Technologies: Technical Change and Everyday Life. Oxford: Oxford University Press.

۳۴

سال دوم، شماره ۸
زمستان ۱۳۹۹

نقش فضای مجازی در فروپاشی خانواده از دیدگاه مشاوران شهر یزد